

den krigiska, såsom varande nyttig för herraväldet, men icke vinnlagt sig om någon öfning eller verksamhet, som vore högre och värdefullare, än den krigiska (μη ἰσχυρένα μηδεμίαν ἀσχητὴν ἐτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς) ¹⁾. I skildringen af den timokratiska staten, som tydligen har Sparta till mönster, yttrar Plato om dess medborgare, att de icke blifva uppfostrade genom öfvertygelse, utan på ett våldsamt sätt, emedan de försumma den samma, vetenskap och filosofi hägnande sånggudinnan och sätta större värde på gymnastiken än på musiken (οὐκ ὀπὸ παιδοῦς ἀλλ' ὀπὸ βίας παιδαγωγούμενοι διὰ τὸ τῆς ἀληθινῆς Μούσης τῆς μετὰ λόγων τε καὶ φιλοσοφίας ἡμεληρένας καὶ πρᾶξιον ἔργων γυμναστικὴν μουσικῆς περιμενεῖν) ²⁾.

Då lagstiftarens omsorg är mannens hårdning för kriget, blir den qvinliga uppfostran, de qvinliga dygdernas utbildning af honom åsidosatt (ἐπι δὲ τῶν γυναικῶν ἐξημέλησεν). Denna angelägenhet ligger på sidan om den kamp om tillvaro, i hvilken den spartanska staten med hela sitt väsende uppgår. Dess qvinnor hängifva sig derföre åt tygellöshet och yppighet (ὥσα γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἀπασαν ἀκολασίαν καὶ τρυφερώς). Vid ett sådant förhållande måste det inträffa, att rikedomerna blir högt hedrad i staten, och detta så mycket hellre, som männen i Sparta, i likhet med de flesta krigiska folkstammar, beherrsкас af qvinnor (ὥστ' ἀναγκάτων ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τυχεῖσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε καὶ τυχεῖσθαι γυναικωκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν). Icke utan skäl har, anmärker Aristoteles, mythen förmålt Ares med Aphrodite, ty alla krigiska nationer äro ytterst svaga för könet. Äfven i Sparta har qvinnan under tiden för denna stats hegemoni utöfvat stort inflytande på statsförvaltningen, ty det kommer på ett ut, om qvinnorna styra, eller om de, som styra, beherrsкас af dem ³⁾. Genom detta inflytande och i följd af det bristfälliga tillstånd, hvori lagstiftaren lemnat qvinnobildningen i Sparta, ombildas den äre-

¹⁾ Polit. II, 9. 1271, b, 1 ff.

²⁾ De republ. p. 548.

³⁾ Polit. II, 9. 1269, b. 21 ff.

lystna hopitstaten till en chrematistisk, en penninggirig stat ¹⁾.

I en sådan stat är förmögenheten ytterst ojemmt fördelad, hvilket missförhållande vanställer det spartanska samhället på Aristoteles' tid. Länderierna hafva, säger han, kommit i några fås händer (εἰς ὀλίγους ἦγεν ἡ χώρα). Medan landet kunde nära 1500 ryttare och 30,000 hopliter, uppsteg antalet på nämnda tid knappt till tusen man. Händelserna ådagalade, huru felaktig egendomsfördelningen i Sparta var. Denna stat kunde icke uthärda en enda slagkning (Leuktra), utan dukade under af brist på folk (ἀπολερο δὲ τὴν δλιγανθροσίαν) ²⁾. Den plutokratiska staten undergräfer sig sjelf genom sina inre missförhållanden. Då egendomen erhållit en så ytterst ojemm fördelning, har den allmänna andan upplöst sig i enskilda intressen, som fixera sig mot staten. Ehuru Sparta är nödsakadt att föra besvärliga och kostsamma krig, är dock statens skattkammare tom. Skatterna inflyta icke, och så har resultatet blifvit motsatsen af det, som lagstiftaren åsyftat. Staten har han gjort fattig, men de enskilda giriga (τὴν μὲν γὰρ πόλιν πεποίησεν ἀρχήματον, τοὺς δ' ἰδιώτας φολοχημάτους) ³⁾. Den plutokratiska dialektiken i Spartas samhälle fortgick ohejdadt. Jordägarnes antal, som Aristoteles uppger till tusen, var ett århundrade efter honom inskränkt till hundrade ⁴⁾. Förhållandet i Sparta påminner om Plinii utsago: *Latifundia perdidere Italianam*. Den grekiska mythen föreställer rikedomens gud blind. Njutningslystnaden kan, då den beherrsкас samhället, icke gifva någon sammanhållning: den splittrar intresset och alstrar nödvändigtvis störda förhållanden. Vi måste fasthålla den dubbla bilden af den ärelystna och den giriga staten, som Aristoteles genom Spartas exempel visar oss, för att vi må veta, hvad det är i den historiska staten, som han i den ideala

¹⁾ Polit. II, 9. 1270, a, 11.

²⁾ Polit. II, 9. 1270, a, 29 ff.

³⁾ Polit. II, 9. 1271, b, 11. ff.

⁴⁾ Plut. Agis, 5.

republikan vill genom dess egendomliga organisation afböja, hvilken förgängelse det är, som han der vill undertrycka. Då den positiva bilden af idealstaten måste blifva ofullständig, emedan framställningen af den är defekt, erhåller den negativa bilden af densamma eller kännedomen deraf, hvad det är, som i denna stat skall planmässigt afägnas, för oss en så mycket större betydelse.

Den attiska stammens kultur- och statslif företer en helt annan gestalt, än det doriska Sparta. Då Aristoteles visar oss de naturliga olikheterna i den ethniska världen öfverhufvud, yttrar han, att dessa upprepas inom den helleniska racen. En del af denna har ett fullständigt naturligt lag, andra åter hafva ett ensidigt sådant¹⁾. Det fullständiga anlaget bestämmes så, att vi tydligen finna, att Aristoteles har den attiska stammen för ögonen. Han bestämmer det på alldes samma sätt, som Thukydidens låter Perikles i det tal, som denne håller till de i början af peloponnesiska kriget fallne hjeltarnes minne, skildra det attiska folkets egenskaper. Det är knappt möjligt att skärskåda det Aristoteliska kulturidealet utan att dervid lifligt påminna sig detta tal, som liffullare, än någon annan historisk urkund, visar oss beskaffenheten af den attiska stammens kulturintressen. Äfven i detta tal accentueras den kärlek, med hvilken denna stam omfattar den ideala teorin, poesin och filosofin, utan att göra detta på bekostnad af den praktiska världens angelägenheter. Äfven i det hänseende öfverensstämmer den Thukydeiska framställningen af det attiska lifvet med den Aristoteliska framställningen af idealstaten, att begge låta det lif, som de skildra, framträda för vår åskådning såsom motbild till det spartanska. Hvarje drag i framställningen gestaltar sig genom denna motställning. Bilden af det attiska folket i det verdshistoriska läge, som inträffar efter Perserkrigen, då folket, som nyss utträdt ur en ofantlig kamp om tillvaron, icke stannar vid intrycken af makt och segrar, icke låter kampen om makt gifva sin tillvaro

¹⁾ Polit. VII, 7. 1327, b, 33.

dess yttersta utmärkande prägel, utan omsätter tilldragelserna i idealitet, förhöjer sin tillvaro genom konsten, poesin och filosofin, låter den praktiska segern fullända sig i den theoretiska själens segrar, bilden af det attiska folket i detta verdshistoriska läge är den Aristoteliska politikens innersta gestalt, grundämnet för dess idealstatsgestaltning.

Det doriska Sparta kunde icke frambringa den fria andens uttryck. Den prägel, som kampen om tillvaro och makt påtryckte dess lifsgestaltning, var dess enda uttryck. Från tillvarons nöd, från denna trängsel af ändliga ärenden öfvergingo inflytelser till hela bildningslifvet och beherrskade det. Hvarje drag af den spartanska folkanden röjer tjenstbarhet, röjer spår af den anpassning, som de yttre förhållandena kräfvat. Han känner icke området för den fria theoretiska anden, för dess oabhängiga njutningar och lycka. De dygdiga energierna blifva i det spartanska väsendet blott medel för uppnående af makt, ära, lycka. De erhålla icke här sin rätta ställning af själfändamål. Kalokagathin i egentlig mening finner Aristoteles derföre icke tillkomma det spartanska väsendet (*καλοκαγαθία* *ὁὐ ἐχούσα*). Ära, rikedom, kroppsliga företräden, lycka, makt äro af naturen något godt (*ἀγαθὰ φύσει*), men de äro icke i och för sig någonting sedligt skönt (*καλὰ*), ty den besinningslöse, den orättrådige, omåttlige har af dem likalitet gagn, som den sjuke af att njuta samma föda, som den friske. De dygdiga energierna deremot äro i och för sig prisvärda och det är för deras möjliggörande och befrämjande de yttre maktmedlen hafva värde. Den, som eftersträfvat de dygdiga energierna blott derföre, att han genom dem kan vinna nämnda relativa goda, handlar blott tillfälligtvis sedligt skönt (*κατὰ τὸ συμβεβηγὸς κατὰ πρῶτον*). Och denna vanställning af det rätta förhållandet mellan de fria energierna och de yttre maktmedlen finner Aristoteles i det spartanska väsendet¹⁾.

Men ehuru Aristoteles funnit den attiska stammens från den doriska afvikande skaplyne, dess rikare naturliga ut-

¹⁾ Eth. Eud. VII, 15. 1248, b, 37.

rustning och mera omfattande kulturiideal, gör han dock icke något undantag för den attiska staten, då han faller sina tadlande omdömen öfver den historiska statens hegemonistiska maktsträfvän. Han finner vissa missförhållanden i det attiska statsväsendet, som hindra det att uppbära det mänskliga kulturiidealet. Den excessiva makt- och ärelystnaden, som i den attiska staten står i närmaste samband med massans öfvervigt i det inre, tyckes enligt Aristoteles hafva utvecklat sig i samma mon, som denna stat öfvergifvit den af Solon lagda författningsgrundvalen.

Det är Aristoteles' förtjenst att först hafva visat den Solonska statsförfattningens egentliga väsende. Den motsvarar väsentligen den statsförfattning, som Aristoteles benämner *πολιτεία*, och hvars egendomlighet vi redan påpekat. Politins begrepp har ännu hos Plato icke kommit till full klarhet. Emedan, säger Aristoteles, denna författning sällan förekommer, har den undgått dem, som särskilt de olika statsformerna, hvilket händer Plato i hans dialog om staten ¹⁾. Den Solonska författningen är icke demokrati. Aristoteles tager parti för Solon mot dem, som vilja göra honom ansvarig för den attiska demokratis excesser ²⁾. Demokratin är blott ett element i den Solonska staten, men icke dess grundform. I politin utgöres suveränen af hela folket med alla dess klasser inberäknade, men sålunda, att delaktigheten i makt är afvägd med hänsyn till förtjenst (*κατ' ἀξίαν*), medan denna hänsyn bortfaller i demokratin, och följaktligen massan eller den till numerären största klassen blir suverän.

Med den attiska staten i dess bästa utvecklingskede för ögonen visar Aristoteles, på hvilken grund det hellre tillkommer folket att herrska, än ett fåtal af de mest utmärkta individer och släkter. Det är möjligt, att de många, af hvilka ingen är en framstående individ, likväl, då de sammankomma, såsom samtlighet hafva ett större mått af goda egenskaper, än de få utmärkte, likasom ett gästbad, som föranstaltas

¹⁾ Polit. IV, 7. 1293, a, 40.

²⁾ Polit. II, 12. 1274, a, 15.

af många mindre bemedlade kan vara bättre, än det, som gifves af en enda rik man. Likasom en mängd af människor, som utgör en helhet, kan betraktas såsom en individ med större fysisk styrka, med starkare organer och sinnen, än den omedelbara individen, så kan denna mängd, denna samtlighet ega dygder och insigter i det offentliga lifvet, hvilka de enskilda icke ega. Församlingen såsom helhet kan ega krafter och egenskaper, till hvilka dess beståndsdelar såsom sådana icke låta oss sluta. Den ideala gestalt, som konsten skapar skiljer sig från den vanliga, empiriska verkligheten derigenom, att den i samma tillvaro förenar de drag och egenskaper, som äro förströdda på de empiriska föremålen. Hos den ena kan ögat, hos den andra en annan kroppsdelen vara skönare än i den ideala bild, som konsten gestaltar, men hos ingen äro alla delar sköna, såsom hos den ideala konstgestalten. Folket, såsom samtlighet, såsom helhet, kan, förenande de förströdda elementerna hos dess beståndsdelar, framställa en ideal gestalt, ett väsende, som är mera idealt, än den utmärktaste individ. Folket kan sålunda vara mera berättigadt att vara suveränt, än den utmärktaste adel, af hvilken hvarje medlem i sin person i rikaste mått förenar mänskliga dygder och insigter. Af sagda förhållande härflyter äfven det, att mängden kan bättre bedöma musikaliska kompositioner och diktverk. Måhända kan ingen bedöma verket i dess helhet, men den ena finner en detalj, den andra en annan, och sålunda kan folkets gemensama utsago träffa det rätta i afseende å verket i dess helhet ¹⁾. Här antyder Aristoteles, att icke folkvälde nödvändigtvis nedtynger konstidealet från dess höjd, han antyder i motsats till Platos uppfattning, att folkvälde i vissa former, i en viss gestaltning kan stå tillsamman med idealitet i konsten. Hela det anförda resonnementet hänför sig ögonskenligen till den attiska staten: det är dess lifsnerv Aristoteles i det anförda berör.

Solon har enligt Aristoteles riktigt fattat folksuveränens villkor och väsende. Huru denna suverän skall organiseras

¹⁾ Polit. III, 11. 1281, a, 40 ff.

är klart, då vi fasthålla, hvad som nyss sades om sättet, huru folket kan framställa ett idealt väsende, nemligen såsom samtlighet. Åt massan d. v. s. åt dem som icke individuellt utmärka sig genom rikedom och personliga förtjenster, kan statsförvaltningen icke anförtras, men att beröfva dem delaktighet i makten vore att göra staten *πολιμίον πλήρη*. Man måste således göra massan delaktig i ecclesian, i den rådgivande och den dömande makten (*λέγεται δὲ τοῦ βουλῆς-σθαι καὶ κρίνειν μετέχειν ἀπότος*), och så har äfven Solon låtit samtliga folket välja sina öfverhetspersoner och kontrollera deras förvaltning, granska dess öfverensstämmelse med det lagartade i folkets sed och medvetande, men icke tillåtit massan att herrska individuellt (*ἄρχεν κατὰ μόνους*). Alla hafva såsom samtlighet en tillräcklig förmimnelse och blandad med de bättre kan massan gagna staten, såsom den mindre närmande beståndsdelen af födan, förenad med den näringsstarka, gör samtliga födoämnet sundare, än den senare beståndsdelen ensam. (*πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἑαυτὴν αἰσθῆσαν, καὶ μιγρῶμενοι τοῖς βελτίοις τὰς πόλεις ὠφελοῦσιν, καθάπερ ἢ μὴ καθάρᾳ προφῆ μετὰ τῆς καθαρᾶς τὴν πᾶσαν ποιεῖ χροσιμωτέραν τῆς ἀλήτης· χωρὶς δ' ἕκαστος ἀτέλης περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν*)¹). Medan massan är delaktig i den kollegiala suveränen, är förvaltningen eller den omedelbara statsmakten, öfverhetsembetena i den Solonska staten reserverade åt en ansvarig optimatklass, åt en politisk förtjenstadel, som utan sold egnar sig åt den offentliga verksamheten (*τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γυροφύων καὶ τῶν εὐπόρων καθέστησε πᾶσας*)²).

Den attiska politins urartning till en demokrati är demagogernas verk under tidskiftet efter Perserkrigen. „Areopagens inflytande bröto Ephialtes och Perikles, dikasterierna gjorde Perikles till besoldade platser, och på detta sätt ökade en hvar af demagogerna massans inflytande, till dess att man kommit till den nuvarande demokratin. Dock låg detta icke i Solons plan, utan har skett mera genom omständigheternas makt

¹) Polit. III, 11. 1281, b, 25 ff.

²) Polit. II. 12. 1274, a, 18.

(ἀλλὰ μὴλλον ἀπὸ συμπτώματος). Massan, som visste sig under Perserkrigen hafva varit upphof till Athens sjömakt, blef öfvermodig och följde dåliga ledare, så mycket än de bättre medborgarnes politik stridde deremot, medan Solon tyckes hafva gifvit massan blott det nödvändigaste inflytande,¹).

Vi se Aristoteles här ställa Perikles i raden af demagogerna. Massans öfvervigt i staten och den dermed nära sammanhängande tyranniska makten öfver bundsförvandterna äro de punkter i den Perikleiska politiken, som ådragit den Aristoteles' ogillande. Genom statstjensternas besoldande, hvarmed Perikles gjorde början, och som blef möjligt derigenom, att Athen rigtade sin skattkammare på bundsförvandternas bekostnad, blef det möjligt för massan att rycka till sig hela makten och undergräfvade den politiska förtjenstadelns ställning, som var ett viktigt, ett organiskt element i den Solonska staten. Själfva iden af en särskild stats hegemoni i Hellas tyckes Aristoteles icke hafva funnit förkastlig. Han kan påtagligen icke tänka sig Hellas' enhet annorlunda, än genom en särskild stats ledning och inflytande på det hela. Att den helleniska nationen såsom sådan kunde vara subjekt för ett och samma statslif, har han icke föreställt sig. Men hegemonin måste vara frivilligt erkänd. Äfven en konung upphör att vara konung, då folket icke mera erkänner honom. Fortfar han att innehafva sin makt med våld, blir han tyrann. I själfva verket likställer Aristoteles Athens förhållande till bundsförvandterna med tyrannens på egen fördel beräknade förhållande till sina undersåter. Knappt hade, yttar han, Athen befäst sig i sin makt, förrän det i strid med fördragen begynte förödmjuka Samiernas, Chierna och Lesbierna, på samma vis som Perserkonungen upprepade gånger handlat mot Meder och Babylonier och andra, som ännu voro stolta öfver sin fordna frihet²). Aristoteles' omdomen öfver den attiska politikens detaljer äro ytterst sparsama och ofullständiga, men de andtydingar, som förekomma,

¹) Polit. II, 12. 1274, a, 7 ff.

²) Polit. III, 13. 1284, a, 38 ff.

καὶ τῶν ἀριμονῶν παρεξήσεις εἶσι καὶ τῶν μελῶν τὰ σόντονα καὶ παρὰ τὴν φύσιν αὐτῶν¹⁾. Att en eller ett fåtal är framstående i dygder och bildning kan inträffa, men att mängden skulle tillägna sig menskelig odling i alla hänseenden (πρὸς πᾶσαν ἀρετήν), kan man icke antaga. Snarast låter det vänta sig, att den tillägnar sig den krigiska dygden, ty denna alstras hos massan (μάλιστα τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν ἐν πλήθει γίγνεται²⁾). Massans öfvervigt i den Perikleiska staten tyckes således stå i närmaste samband med dess hegemonistiska politik utåt.

Thukydidens visar oss tydligen den hegemonistiska ärelystnaden såsom upphovet till den attiska statens olyckor och upplösning. Vi finna af hans framställning, att Athens statsmän icke sky att förfäktat styrkans rätt gentemot andra stater, och Thukydidens låter Perikles själf yttra, att Athen hade en tyrannisk makt, hvilken det kunde synas orättvist att upprätta, men hvilken det, sedan den engång består, vore farligt att låta glida ur sina händer³⁾. Då Athenarnes mod under notgången tyckes vackla, manar han dem att besinna, att deras stat bland alla hittills varande stater besitter den största makt, hvars minne skall evigt fortlefva i efterverlden, äfven om den engång måste sjunka tillbaka såsom i allt, der en tillväxt äger rum, äfven ett tillbakagående är naturligt. „Vi hafva, skall det heta — så fortsätter Perikles — såsom Hellener vidsträcktare än andra herrskat öfver Hellener, vi hafva i de svåraste krig bjudit alla spetsen. Dock skall den, som tillstyrker tillbakadragenhet, tadla detta, men den, som vill uträtta något, skall taga oss till förebild, och den som icke eger, hvad vi ega, skall missunna oss det. Att vara hatad och misshaglig i samtiden är deras lott, som gjort anspråk på att herrska öfver andra, men den, som för att vinna det högsta blottställer sig för afund, handlar icke oklokt. Ty hatet håller icke stånd, men samtidens glans och äran i efterverlden äro oförgångliga“⁴⁾. Thukydidens visar oss i sitt odödliga verk

¹⁾ Polit. VIII, 7. 1312, a, 18 ff.

²⁾ Polit. III, 7. 1279, a, 39 ff.

³⁾ II, 63.

⁴⁾ II, 64.

göra det antagligt, att han funnit Athen handla orättvist och opolitiskt, då det tvingade bundsförvandterna att blifva dess undersåter och gjorde förbundskassan till en beståndsdel af Athens skattkammare, att han häri funnit det egentliga upphovet till den förveckling, hvori den attiska statens storhet skulle gå under. Det våldsamma förhållande mellan en invandrande krigarstam och en urbefolkning, som hämmade Spartas inre utveckling och icke tillät folkets ande att antaga något annat skaplynne än maktdriftens, finna vi icke i samma form i Athen. Det hörde icke till dess ursprungliga lifsvillkor. Men denna stat har dock i sitt förhållande till bundsförvandterna infört i sin tillvaro ett element af våld, som, sedan det hunnit framträda med alla sina verkningar, måste leda derhän, att maktomsorgen absorberar alla andra intressen, gör hela hämsynen till kulturlifvet beroende af sig. Det Perikleiska Athen är därför icke undantaget, då Aristoteles tadlar Hellas' statsman därför, att de fatta det politiska lifvet såsom makt gentemot andra (πρὸς ἐρέπου), att de göra denna makt till statens grundintresse, att de icke lära folken att, sedan tillvaron är tryggad mot faror, mot angrepp, ädelt njuta freden och utveckla de menniskoandens energier, som icke bero på vapenmakt, utan antingen hänföra af maktens demoniska tjusning blottställa folken för skickelsens dystraste vexlingar eller låta dem förfalla i fredens yppighet och vällefmad.

Då Aristoteles medgifver, att massans delaktighet i makten kan gagna staten, förutsätter han, att dess inflytande är dämpadt och tillbakahållet, såsom i den Solonska staten. Bliir massan den egentligen afgörande i staten, så är en omfattande kulturpolitik icke mera möjlig. Den nedtrycker den sköna konsten till ett rekreatjonsmedel (πρὸς ἀνάπαυον). Massan, som genom det afhängiga arbetet för behofven måste vidkännas en störing af den rätta, naturenliga harmonin mellan själskrafterna, ålskar de parekbatiska formerna af konsten, den ålskar det berusande och färgstarka för att dermed bekämpa den störing af jemvigt, det intrång i krafternas frihet, som det materiella arbetet åstadkommit (εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχὰι παρεστραμμένα τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως, οὕτω

den hegemonistiska statens genom känslan af lycka och makt alstrade öfvermod, han visar oss den förveckling, i hvilken den ärelystna staten inträder, och huru den blottställer sig för de utmanade hämndgudinnorna samt skickelsens dystra vaxlingar.

Den ärelystna staten lemnar efterhand rum för den chrematistiska, i hvilken förmögenhetsintresset ensamt herrskar. Detta utvecklingsskede i den historiska staten finner Aristoteles befrämjas genom handelskapitalernas tillväxt, genom det afgörande inflytande de vunnit i den sociala ekonomin. Athen måste, såsom öfverhufvud för ett stort förbundsrike, baserad på sjömakt, i ekonomiskt hänseende hafva undergått en fullständig omstörtning af de förhållanden, som voro rådande i den Solonska staten. På samma gång som försvarsväsendets tyngdpunkt förflyttades till flottan, måste handels och industris intressen blifva mäktiga vid sidan af den jordbesittande adelns. I de intressen, som de vidsträckt maritima förbindelserna skapade, har Aristoteles sett ett upplösande element. Han har jemte Plato förtjensten af att först hafva begynt analysera de särskilda beståndsdelarne af ett folks rikedomar och undersöka, hvilken betydelse det kan hafva för välfärden, att en särskild förmögenhetsart står i ett större eller mindre förhållande till hela förmögenheten. Han särskiljer den naturliga förmögenheten (ó πλοῦτος ó κατὰ φύσιν) och den chrematistiska eller de genom handeln skapade penningkapitalerna och finner, att de sistnämnde icke hafva den naturliga genom behöfvat och seden gifva begränsning, som de ekonomiska förråder, hvilka omedelbart tillfredställa de menckliga lefnadsbehofven och utgöra den naturliga förmögenheten (ἀκρίτος δὴ ὄρεος ὁ πλοῦτος ὁ ἀπὸ τῶν ἄριστων χρημάτων). De chrematistiska rikedomarne, som sakna ett naturligt mått, taga människornas onsorger i anspråk utan någon gräns. De, som befatta sig med att skapa dessa rikedomar, uppgå derföre helt och hållet i denna uppgift. „Om de icke kunna rigta sig genom egentlig förvärfvsverksamhet, så eftersträfvade de sitt mål på en annan väg, i det de använde alla sina krafter i strid med dessas naturliga bestämmelse i för-

värfsbegärets tjenst. Det är icke tapperhetens bestämmelse att göra den tappre rik, utan dess betydelse består deri, att den låter oss modigt utstå faror, och likaså har läkarekonsten och strategin icke penningförvärf till sin bestämmelse, utan den förra skall förhjelpa oss till helse, den senare till seger. Men chrematismen låter alla menckliga krafter och förmögenheter finna sin yttersta och egentliga bestämmelse i penningen“¹⁾.

Såväl Athens som Spartas förfall utmärker sig genom medelklassens försvagande, genom dess fortgående upplösning. Dessa stater förlora sålunda det oundgängliga villkoret för ett sundt statslif. Den medelstora besittningen är enligt Aristoteles den bästa (ἡ κρείττη ἢ μέση βελτίστη πᾶσιν). I ett sådant socialt läge, som är dermed förenadt, är det för meniskan lättast att beherrska sina lidelser. De, som lyckan öfvermåtan gynnat med yttre medel, och likaså de, som i detta hänseende äro alldeles misslytta, äro begge alltför mycket upptagna af intresset för den privata existensen, för att de icke skulle förlora sinnet för det allmänna²⁾. Gentemot sin tids sociala förhållanden har Aristoteles kommit till insigt i medelklassens utomordentliga betydelse för ett folks självbevarelse. Han har kommit till insigt deri, att medelklassens upplösning är den allmänna andans upplösning. „Ett bevis derpå, huru nyttigt medelståndet är för staten, är, att de största lagstiftare härstammat från detta stånd. Solon tillhörde det, såsom vi finna af hans dikter, och likaså Lycurgus och Charondas, äfvensom de flesta andra. Frånvaron af ett starkt medelstånd är orsaken, hvarföre de flesta författningar äro antingen oligarkier eller demokratier. Det starkare partiet, antingen de rike eller massan, har stående utom det sociala midtelförhållandet (τὸ μέσον) inrättat hela författningen i öfverensstämmelse med sitt intresse. Och när det kommit till uppror och borgerliga krig, har det segrande partiet icke grundlagt en gemensam författning med

¹⁾ Polit. I, 9.

²⁾ Polit. IV, 11. 1295, b, 5 ff.

hvilka den, som innehar det fulla måttet af själsadel, gör uppoffringar, äro bildstoder i templen, tempelbyggnader och offer och allt, som hör till området för en helig pietet (*ὄρα περὶ πᾶν τὸ θαυρόσιον*). Han gör under en ädel täflan uppoffringar för det allmänna (*πρὸς τὸ κοινόν*), om han anser sig böra uppsätta en chör på ett glänsande sätt eller utrusta ett krigskepp eller gifva ett offentligt gästabad¹⁾. De stora uppoffringarne gör han icke på sig sjelf (*εἰς ἑαυτὸν*), utan för det allmänna. Aristoteles berör här den politiska adelns livsvillkor. De viktigaste statsembeten, som skola vara denna förbehållna, måste vara förenade med vissa uppoffringar (*δει προσεῖσθαι λειτουργίας*), på det att massan må frivilligt afstå från dem, då den ser huru dyrt de betalas (*ὡς μισθὸν πολλὸν δίδουσι τῆς ἀρχῆς*). Det egnar sig att vid embetenas tillträdande föranstalta glänsande offerfester ellet något offentligt verk, på det att folket, som deltagar i offringen och ser statens smyckad med monumenter och byggnader, gerna må se den politiska författningens fortsatta bestånd. Äfven adeln har häraf fördelen att efterlemnna minnesmärken af sin stor-sinhet. Men de nuvarande oligarkiska optimaternas förhållande i staten är, anmärker Aristoteles, motsatsen af det nämnda. De eftersträfvä i statsförvaltningen fördelar (*τὰ λήμματα*) lika mycket, som ära. De beherrskas lika mycket som massan af hämsynen till förvärfintresset²⁾. Aristoteles faller det stränga omdöme öfver sin tids statsmän, att de icke förtjena detta namn. De flesta af dem egna sig åt sitt kall, icke för det ädla och upphöjda i detsamma, utan blott af begär att rigta sig. (*οὐ γὰρ εἰσι πολιτικοὶ κατὰ τὸν ἀληθῆς θεαν ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς τῶν καλῶν ἐστὶ πρόθεων προαιρετικὸς αὐτῶν χάριν, οἱ δὲ πολλοὶ χρημάτων καὶ πλεονεξίας ἐνεκεν ἄπρονται τοῦ ζῆν ὄρωσ*)³⁾. Vi torde icke aflägsna oss från den Aristoteliska uppfattningen, då vi förknippa den politiska adelns upplösning i det helleniska samhället med den omhvälfning i förmögenheten, som inträffat genom handelns och pen-

¹⁾ Eth. Nic. IV. 5. 1122, b, 19.

²⁾ Polit. VI. 7. 1321, a, 31.

³⁾ Eth. Eud. I. 5. 1216, a, 23.

rättsjämlikhet, utan tagit öfvervigten i staten såsom segerpris och sålunda infört antingen en oligarki eller en demokrati. Så hafva de stater, som i Hellas innehaft hegemoni, infört efter mönstret af sina egna författningar, den ena oligarkier, den andra demokratier i de afhängiga städerna, icke af hänsyn till dessas bästa, utan af hänsyn till egen fördel. En på jemvigt byggd författning (*ἡ μέση πολιτεία*) har ytterst sål-lan egt rum. Blott en enda bland dem, som tidigare haft den politiska makten i sina händer (*μόνος τῶν πρότερον ἐφ' ἑαυτοὺς ἐνεμενών*), har beslutit sig för att gifva staten en sådan författning¹⁾. Den man, hvilken Aristoteles här syftar på utan att nämna honom, är sannolikt Solon.

En politisk förtjenstadel, som utan sold, utan intresse att rigta sig blott för det ärofulla i saken egnar sig åt det allmänna, detta ännu för den Solonska staten väsendtliga element finner Aristoteles hafva upplöst sig i den bestående staten. Det är för inflytandet af de chrematistiska rikedomarne den adliga lefnadsuppfattningen dukat under. Gentemot den makt, som rikedommen utvecklade i en handelsstat med de vidsträcktaste maritima förbindelser, kunde den adliga seden icke förblifva bestående. Det är en hjert kontrast mellan den ställning, en *καλοχρηθός* enligt Aristoteles skall intaga till förmögenhetsintresset, och det förhållande han finner vara herrskande i det samhälle, som omgifver honom. En kalokagathos' själsadel visar sig deri, att han är mera angelägen om att förskaffa sig det sköna, än det lucrativa, på det vinstbringande, ty en sådan böjelse är kännetecken på en sjelfständig, en autarkisk natur (*οἷος κερτῆσθαι μάλλον τὰ καλὰ καὶ ἀξια τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων ἀτάκτους γὰρ μάλλον*)²⁾. Han förvexlar icke besittningens värde, som beror på dess pris, med värdet af de verk, på hvilka han uppoffrar. De senares värde beror på det stora och sköna, hvars anblick öfverraskar och förundrar³⁾. Bland de verk, på

¹⁾ Polit. IV. 11. 1296, a, 18.

²⁾ Eth. Nic. IV. 8. 1125, a, 11.

³⁾ Eth. Nic. IV. 4. 1122, b, 14.

nings makt eller genom det, som Aristoteles kallar chrematistism i begränsad betydelse. Utan tvifvel har Aristoteles varit af den mening, att den Perikeiska staten alltför mycket på landtadelns bekostnad gynnat flottan och penningmakten. I den ideala republiken tyckes öfrig förmögenhet i jämförelse med länderna intaga ett underordnad rum.

Den helleniska staten är såväl enligt Aristoteles som Platons uppfattning i sitt sista utvecklingskede blott en plokratisk stat med tvänne hvarandra bekämpande intressen, de rikets och de fattiges, hvilka icke finna någon förmedling med hvarandra, emedan begge följa blott en njutningspolitik, och emedan medelklassen, den förmedlande instansen, efterhand blifvit alltmera försvagad eller upplöst.

Kap. IV. Den ideala statens naturvillkor och inrättningar.

Vi skola nu visa, genom hvilka naturvillkor och genom hvilka på lagstiftarens ankommande inrättningar den ideala staten skall vara egnad att uppbära det mensklige kulturidealet och förebygga den historiska statens missförhållanden.

Till statens naturvillkor höra territoriet och folkstammen. Hvad den förra vidkommer skall väl hvar och en fördraga ett i möjligaste måtto autarkiskt landområde (τὴν αὐταρκεστᾶτην) d. v. s. ett, som frambringa allt (τὴν παντοφόρον), ty autarkin består deri, att ingenting saknas, att allt är förhanden. Till sin gestalt måste det vara väl concentrerad, för att det med lätthet må kunna bispringas på alla punkter (εὐβοήθητον). Staden (staten är hos de gamle staten med dess område) måste för hjälpsändningar hafva ett centralt läge, som underlättar förbindelsen med alla delar af området (ὅτι πρὸς τὰς ἐπισημαίας κοινῆν εἶναι τῶν τόπων ἀπέναντον). Hvad den omedelbara förbindelsen med hafvet beträffar, råda, säger Aristoteles, tvifvelsmål deröfver, huruvida den är önskelig eller icke för en stat, som skall hafva goda lagar. Om en stat har en sådan förbindelse, blir den en handelsstat, som träder i mångfaldig beröring med främlingar, men dessa, som

blifvit uppfostrade i andra seder och under andra lagar, kunde utöfva ett störande inflytande på sedens och lagarnes helgd i staten. Om ett sådant inflytande kan undvikas är det utom allt tvifvel, att förbindelsen med hafvet är att fördraga både med hänsyn till säkerhet och för försörjandet med lifsmedel. I sjelfva verket se vi många städer och länder hafva hamnar såväl belägna, att de hvarken höra till staden eller ligga alltför aflägsset för att kunna genom murar och befästningsverk beherrskas från staden, och i detta fall är det klart, att fördelarne af förbindelsen med hafvet kommer staten till godo, medan olägenheterna kunna förebyggas genom lagar, som bestämma, hvilka personer det är tillåtet och hvilka icke att hafva beröring med främlingar (τῶνας οὐ δεῖ καὶ τῶνας ἐπισημαίας δεῖ πρὸς ἀλλήλους) ¹⁾.

I sammanhang med frågan om landområdet afhandlar Aristoteles frågan om statens sjömak. Att denna, till en viss grad utvecklad (μέγιστη πρὸς πλοῦτος), är önskelig, är uppenbart. Staten kan icke hafva en ledande roll, den kan icke lefva ett politiskt lif i stort utan en motsvarande sjömak (εἰ μὲν γὰρ ἤγεμονικὸν καὶ πολιτικὸν ζήσεται βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δόξαν ἐπάσχειν πρὸς τὰς πράξεις σύμμετρον). Dock skall icke, såsom i Athen var fallet, hela manskapet på flottan (ὁ ναυτικός ὄγκος) utgöra beståndsdel af det suveräna borgerskapet. Blott den egentligen tekniska delen af sjöstyrkan utgöres af fria. Då perioiker och en afhängig jordbrukarklass, som icke hör till det politiska borgerskapet, äro förhanden, har man alltid tillgång på skeppsfolk i öfverflöd ²⁾.

Framgången af lagstiftarens verk beror vidare af den naturliga beskaffenheten hos den folkstam, hvaraf det politiska borgaredömet är bildadt. Såsom öfriga konstnärer måste hafva ett material, som egnar sig för deras verk (ju bättre materialet är, desto bättre blir verket), så är det oundgängligt för statsmannen och lagstiftaren att hafva det för deras verk egendomliga materialet i dess rätta beskaffenhet (τὸ

¹⁾ Polit. VII, 5. o. 6.

²⁾ Polit. VII, 6. 1327, a, 40 ff.

πολιτικῶ καὶ τῷ νομοθέτῃ δεῖ τὴν οὐσίαν ὄλην ὑπάρχειν ἐπιτηδεῖος ἔχουσαν¹⁾. Hvilka egenskaper folket skall hafva af naturen, säger Aristoteles, finna vi, om vi rigta våra blickar på de berömdaste helleniska stater och på de kring jorden fördelade folkstammarne. De, som bo i de kalla trakterna och bland dem de nordliga folken i Europa äro modfulla, men stå efter i intelligens och konstfärdighet (τὰ μὲν ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην θυμοῦ μὲν ἐστὶ πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέργης). De äro derföre fria, men ostattliga (ἀπολίτευτα) och utan förmåga att herrska äfven sina gran- nar. De asiatiska folkstammarne hafva intelligens och konst- anlag, men äro modlösa (τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄθυμα δὲ), hvarföre de förblifva i ett tillstånd af underdånighet och träldom. Den helleniska stam- men, som genom sitt geografiska läge intager midten mellan dessa raser (μεσέει κατὰ τοὺς τόπους), förenar i sitt naturliga väsende bägges företräden. Dess psykiska begåfning omfattar både affekt och sinnrikhet. Derföre är den fri och i åtnju- tande af politiska författningar och kunde, i fall den förenade sig, herrska öfver alla andra. Genom liknande skiljaktighe- ter utmärka sig äfven de särskilda stammarne inom den hel- leniska världen i jämförelse med hvarandra. Några bland dem hafva ett ensidigt naturanlag, andra åter besitta begge de nämnda grundförmögenheterna i behörig blandning (τὴν αὐτὴν δ' ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη καὶ πρὸς ἄλληλα· τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ εἰς τε κέρραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας). Det är klart, att den ras, som för lagstiftaren skall vara den bildsamaste med hänsyn till ethisk utbildning måste i sitt naturanlag förena ett sinn- rikt förstånd och en liflig affekt (φανερὸν τῶνον ὅτι δεῖ δια- νοητικῶς εἶσθεαι καὶ θυμοδέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν²⁾).

De särskilda racernas psykiska gestaltning ställer Ari- stoteles i samband med de olika klimatiska förhållandena

¹⁾ Polit. VII, 4. 1325, b, 40 ff.

²⁾ Polit. VII, 7 1327, b, 7 ff.

på jordklotet. I de öfvermåttan kalla länderna hafva folken ett ensidigt affektanlag. Naturen utrustar dem med den största inre värme i anseende till den omgifvande naturens köld, på det de måtte vara i stånd att uthärda den. De be- finna sig derföre likasom i ett tillstånd af ständigt rus, och derföre kan den öfverläggande kraften hos dem icke utvecklas (ὄστε λίαν μεθύουσιν εὐίασι, καὶ οὐκ εἰσὶ ζήτητικοὶ ἀλλὰ ἀνδρῶσι καὶ εὐέλπιδες). Deras psykiska temperament är att jämföras med de ungas, i motsats till den mogna åldern. I de öfver- måttan varma länderna deremot minskar naturen den inre värman i anseende till öfvermättet af värma i den omgifvande naturen. Menniskorna äro derföre här rädda (δελοί), ty rädsla är förkyld blod. Med andra ord, de hafva en för- svagad affekt, men äro i stället forskande. Affektens svaghet tillåter dem likväl icke att rigta tanken på stora lefnadsupp- gifter. Deras psykiska temperament är att jämföras med äl- derdomens¹⁾. I Hellas finna vi det rätta jemmättet i de klimatiska förhållandena (ἡ ἀρίστη κρῆσις) och i sammanhang dermed det psykiska anlaget i dess ideala ostörda grundform²⁾. I det attiska luftstreckets strålande ether har derföre, såsom Euripides säger, de nio muserna kunnat fostra den guldloc- kiga Harmonia.

Utan tvifvel har Aristoteles, då han bestämmer det möjligast bästa, det, så att säga, fullständiga eller autarki- ska anlaget företrädesvis den attiska stammen för ögonen. Då Thucydides låter Perikles skildra det attiska väsendet, heter det: Vi anse icke tänkningen skada handlingskraften (ὁ τοὺς λόγους τοῖς ἐργοῖς βλάβην ἡγοούμενοι). Äfven detta företräde hafva vi framför andra, att vi äro djerfva på samma gång som vi icke underlåta öfverläggningen, innan vi skrida till verket, då deremot hos andra okunnighet alstrar mod, och tankens rådslag råddhåga (τοῖς ἄλλοις ἀμωδία μὲν θράσος, λο- γισμὸς δὲ ὄκνον φέρει³⁾). Det, som enligt Thucydides utgör

¹⁾ Probl. XIV, 15. o. 16, 919, a, 28 ff.

²⁾ Probl. XIV, 1. 909, a, 1.

³⁾ Thuc. II, 40.

den attiska stammens psykiska kraftfullkomlighet, öfverensstämmar således fullkomligt med det naturanlag, som tillhör den idealt bästa människostammen i Aristoteles' ethnologiska system.

En stat kan icke omfatta en nation, dess gränser kunna icke sammanfalla med dennas. Det ethniska folkets tillväxt sker icke med hänsyn till statens behof, med hänsyn till dess kraft att gestalta och sammanhålla. Nationen innehåller en rikedom af material, som staten icke kan tillgodogöra, icke kan på ett organiskt sätt inordna i sin existens. En nation kan utgöra ett krigsförbund, men icke en stat¹⁾. Goda lagar innebära en väl ordnad tillvaro (*εὐταξία*), men en alltför stor massa kan icke väl ordnas (*ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλον ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως*). Dertill erfordrades en gudomlig kraft, i sådan, som sammanhåller verldsalltet (*θείας γὰρ τοῦτο ὀνείμασι ἔργον, ἧτις καὶ τὸδε συνέχει τὸ πᾶν*)²⁾. Allt har sitt naturliga mått. Likasom vexter och djur hafva sitt normalmått, kring hvilket de enskilda exemplaren oscillera, så har äfven staten sitt mått. Han kan icke utgöras af tio individer, men icke heller af hundrausen. Den politiska vänskapen — en sådan antager Aristoteles — kan icke göra sig gällande bland en massa, som vore så stor, som sistnämnda siffror angifver. Hvars och ens intresse skulle i fall det politiska förbundet omfattade så många, blifva alltför mycket deladt för att icke mattas och upplösas³⁾. En stat, som bestode af alltför få individer, vore icke autarkisk, medan dock autarkin är statens väsende, en stat med en folkmängd utöfver en viss gräns kunde vara autarkisk i afseende å de materiella behofven, såsom en nation kan vara det, men den vore icke en stat, ty den skulle icke kunna gifva sig en författning. Hvem kunde vara härförare för en oöfverskådlig massa, hvem dess häröld utan att hafva en Stentorsstämma? För att döma öfver rättsangelägenheter och bortgifva embeten

¹⁾ Polit. II, 1. 1261, a, 27.

²⁾ Polit. VII, 4. 1326, a, 29.

³⁾ Eth. Nic. IX, 10. 1170, b, 31.

etter förtjenst, måste medborgarne känna hvarandra. Der detta icke är möjligt, der måste det stå illa till med förvaltningen. En öfvermåttan talrik stat tvingar att förfara på måfå, hvilket icke kan vara det rätta. Den folkmängd är således i afseende å sin begränsning den bästa, som med bibehållande af öfverskådligheten är den möjligast största (*ὁ γὰρ τοίνυν ὧς οὐτος ἐστὶ πόλεως ὀρος ἄριστος, ἢ μείωσθαι τοῦ πλεονός ὑπερβολή, πρὸς ἀνάγκην ζῶντος εὐσύννοτος*)¹⁾. De gamle kände icke de tekniska medlen att sammanfatta stora massor i en organisk enhet, öfver hvilka den moderna tiden disponerar. Man har sagt, att pressen är den moderna statens forum. Vid detta kunna större massor samlas, än på den attiska statens pnyx. Men påståendet, att staten har ett naturligt mått, gäller dock äfven för den moderna staten, ehuru gränsen inträder vid en annan punkt, än för fornålderns stat. Såsom det moderna dramat mäktar genomföra handlingens enhet i en större mängd af händelser, af situationer och förvecklingar, än det antika, så har den moderna staten funnit de tekniska medlen att upprätthålla den politiska handlingens enhet på en vidsträcktare tummelplats för sitt lif, för sina intressen, sina sträfvan den och riktningar.

De flesta mena, yttrar Aristoteles, att en lycklig stat måste vara stor (*ὄνται μὲν οὖν οἱ πλείστοι προσήκειν μεγάλῃ εἶναι τὴν εὐδαιμόνιαν πόλιν*). Om detta äfven vore i viss mening sannt, så äro dock de, som hysa denna åsigt, vanligen okunniga om, när man med rätta kallar en stat stor eller liten. Man bör icke härvid se blott på den numerära mängden af invånare (*πληθὸς τῶν ἐνοικοῦντων*). Hvarje stat har en egen domlig uppgift (*ἔργον*) och den, som bäst förstår att lösa denna, är den största. En stor stat är icke detsamma, som begrepp sammanfalla, om man vill bedöma, huruvida en stat är stor eller liten, efter dess folkmängd, så skall man dock icke härvid afse hela den massa af människor, som är bosatt på dess område, utan blott den, hvaraf suveränen utgöres.

¹⁾ Polit. VII, 4. 1326, b, 2.

Mängden af denna kunde anses vara kämtecken på statens storhet. En stat, som har handverkare i mängd, men kan uppställa blott ett litet antal hoplitter, kan icke vara en stor stat. Och dock, äfven hvad denna beståndsdel af befolkningen beträffar, är ingen väl förvaltad stat likgiltig för dess tillväxt utöfver en viss gräns¹⁾.

En stor stat är, såsom sades, icke detsamma, som en folkrik stat, ty vissa delar af folk mängden på dess territorium inrymmas icke i den politiska suveränen. Det måste finnas i staten en afhängig klass, som kommer i betraktande blott i sammanhang med det suveräna borgaredömet's besittningsförhållanden. Besittningen innehåller många lefvande beståndsdelar (πολλά δ'ἐψύχα μέρη τῆς κτίσεως ἔστιν²⁾).

Vid valet af länderier måste man, ifall det kan ske efter önskan, taga hänsyn dertill, att de genom mängden och mångfalden af produkter må hvarken alstra yppighet eller nödga till torftighet i lefnadsbehovens tillfredsställande³⁾. Fornälderns tänkare ansågo, att ett folks rikedomar äfven kunde vara för stora, en uppfattning, som öfverraskat de moderna nationalekonomerna. Det rätta måttet af dessa är beläget mellan tvänne yttersta gränser, mellan ett för mycket och ett för litet. All lycka, som höjer sig öfver en viss nivå, väcker enligt folkföreställningen "gudarnes afund." Denna folktro gäfvö fornälderns filosofer den tydning, att lycka länder till ofärd derföre, att den icke står i proportion till den inre menskliga dygden och således harmonin mellan dessa är störd. Rikedom är af naturen någonting godt, men om den är det för oss, beror på vår egen beskaffenhet. Den osedliga drager lika liten nytta af den, som den sjuke af den näring, hvilken den friske njuter⁴⁾. Men då måttet af mensklig dygd är begränsadt, så måste äfven rikedom vara det.

Samtliga länderierna sönderfalla i tvänne delar, af hvilka

¹⁾ Polit. VII, 4. 1326, a, 8 ff.

²⁾ Polit. VII, 8. 1328, a, 35.

³⁾ Polit. VII, 5. 1326, b, 30 ff.

⁴⁾ Eth. Eud. VII, 15. 1248, b, 27.

den ena är offentlig egendom, den andra privat. Den förra sönderfaller ytterligare i tvänne delar, som äro bestämde för olika ändamål, den ena för den offentliga gudstjensten (εἰς τὰς τοῦ θεοῦ λειτουργίας), den andra för bestridande af utgifterna för syssutierna (εἰς τὴν τῶν συστρίων ἀπάντησιν), som utgöra en af grundrättningarne i den ideala republiken. Det privata landområdet består likaledes af tvänne skilda områden, af hvilka det ena ligger närmast staden, det andra i gränstrakterna. Hvarje medborgares egendom består af tvänne jordlotter, belägna, den ena i det närmast staden liggande området, den andra i gränsdistriktet. Denna anordning af privategendomen är en consequens af jemlikhetsgrundsatsen och är derjemte egnadt att befrämja likstämninghet mellan medborgarnes intressen i afseende å förhållandet till grannstaterna¹⁾.

Den ideala republiken är en eupatridstat sålunda, att hela det fria folket utgöres af eupatrider. Länderierna äro derföre i den den förmämsta besittning, den, som ger karakter åt besittningsverlden i dess helhet. Hvilken ställning penningrikedomarne, hvilkas inflytande i den historiska staten Aristoteles finner alltför stort, skola hafva i den ideala republiken är icke fullt klart, emedan den defekta framställningen icke omfattar bestämmingar angående denna angelägenhet. Vi skola snart återkomma till denna fråga.

Den suveräna stammen odlar icke sjelf sina länderier, den underkastas icke det materiela arbetets tvång. Den måste åtnjuta σφόδρην eller sorgfrihet i afseende å de tvingande göromålen. Att bereda en sådan måste vara den politiska lagstiftarens första omsorg. Han måste se till, att de egentliga borgarne befinna sig i ett sådant läge, att de hvarken såsom ombetrodde med offentliga embeten eller såsom privata personer nödgas egna sig åt en för dem främmande, deras egentliga uppgift störande verksamhet²⁾. De kunna icke vara jordbrukare, ty de skulle i detta fall sakna den.

¹⁾ Polit. VII, 10. 1330, a, 9 ff.

²⁾ Polit. II, 11. 1273, a, 32.

röfvar den all makt att bestämma öfver sitt öde, öfver användningen af sina mödors frukt, så skall denna massa blifva ännu mera öfvermodig än Heloterna i Sparta. Vi skola i detta fall hafva två stater i staten¹⁾.

Det materiella arbetet måste öfverlåtas åt en annan lägre stam, än den suveräna, eller åt människor af olika stammar, som af naturen äro tjänstbara²⁾. Naturen danar sådana i den ethniska världen. Såsom hon, yttrar Aristoteles, för den nyssfödde bereder den första näringen i dess moders bröst, så har hon öfverhufvud icke bildat något, för hvars fortsatta bestånd och utveckling hon icke sört³⁾. Den tjänstbara stammen är i naturens ekonomi ett villkor för den frias utveckling till den fulländning, hvartill den undfått anlaget, och således naturens omsorg om dess förekomst lika oafvislig, som den näringsomtanke, hvilken bevekar henne att räcka sitt bröst åt de varelser, hon danat. Den tjänstbara stammen är, säger Aristoteles, den lefvande beståndsdel af den fria stammens besittning (κρήμα τὸ ἐπιψυχόν⁴⁾), en beståndsdel, som vore umbärlig blott i det fall, att hvarje verktyg af egen drift skulle förrätta sitt arbete, såsom Hephaistos' treföt, om hvilken det heter hos skalden, att den själfmant infinner sig i gudarnes församling. Då det i själfva verket, säger Aristoteles, finnes en naturlig olikhet mellan själen och kroppen, mellan människan och djuret, så är i detta fall den fria människans natur och med rätta herre, den andra tjänstbar eller en del af den frias besittning⁵⁾. Denna rättning, att befolkningen är fördelad på kastartade sferer (κατὰ γένη), är, säger Aristoteles, icke en skapelse af våradagars politiker⁶⁾. Den är urgammal och i den kända världens tidigast införd i Egypten (ὁ δὲ χριστός ἔκατὰ γένος τοῦ

1) Polit. II, 5. 1264, a, 24.

2) Polit. VII, 10. 1330, a, 25.

3) Polit. I, 8.

4) Polit. I, 4. 1253, b, 32.

5) Polit. I, 5. 1254, b, 15.

6) Polit. VII, 10. 1329, a, 40.

sorgfrihet, som är ett villkor för den politiska verksamheten och andens fria utbildning. Och lika litet anstå dem dagakarlens, handtverkarens och krämarens yrken, emedan dessa äro oädlä och ett hinder för utbildningen af anlagen och krafterna (οὐτε βάνυσσον βίον οὐτ' ἀγοραίων δεῖ ζῆν τοὺς πολιτάς· ἀγεννής γάρ ὁ τοῦδ' ὄντος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος. οὐδὲ δὴ γεωργίους εἶναι τοὺς μέλλοντας ἕσσαν· δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς καὶ πρὸς τὰς πράξεις πολιτικὰς). "Om" säger Plato i fullkomlig öfverensstämmelse med Aristoteles, "den, som förbereder sig att vinna det pythiska eller det olympiska segerpriset, saknar ledighet för alla andra sysselsättningar, så gäller detta i dubbelt mått om den, som med full rätt kan säga att han rigtar hela sin omsorg på sin själs och kroppens utbildande. En sådan får icke genom någon bisysselsättning hindras att gifva sin kropp den erforderliga vården och öfningen samt bibringa sin själ de erforderliga kunskaperna och sederna"²⁾.

Uppgiften att befria det politiska folket från det materiella arbetet är icke lätt (οὐ φάδιον λαβεῖν). Den utväg, som Sparta och Thessalierna begagnat sig af, är, såsom vi redan anförte, icke den rätta. En fribores folkstam får icke genom yttre våld försättas i tillstånd af tjänstbarhet. Att åter låta massan af det fria, suveräna folket hemfalla åt de materiella yrkena, innebär en våda för stats- och kulturlifvet. Denna massa, som hindras i sin andliga utbildning, hotar att genom sitt inflytande nedtynga statens kulturniveau. Det offentliga uppfostringsväsendet, som bör hafva sedlig skönhet, andens fria utbildning till sin högsta uppgift, kan i detta fall på längden med svårighet skydda sig mot ett inflytande, som låter hänsynen till nyttan undantränga hänsynen till det sköna och oafhångiga samt gör det ideala lifvet tjänstbart under de makter, som råda på den industriella bytesplatsen. Vill man åter, såsom Plato i sin idealstat, låta massan af det fria folket af hellenisk stam hemfalla åt yrkena, men be-

1) Polit. VII, 9. 1328, b, 39 ff.

2) De leg. VII, p. 807.

πολιτικῶς παλῆθους ἢ Αἰγύπτου). Det förhåller sig med denna inrättning såsom med allt menisktligt godt, som under den ofäntliga tidens längd många eller hellre otaliga gånger uppfunnes och åter förloras. Det, som finnes, måste man skickligt använda och söka att afhjelpa bristerna ¹⁾.

Det finnes ett område i staden, som det tjänstbara folket icke får beträda. En del af staden utmärker sig genom sin upphöjdhed: den är högre och fastare, än de angränsande stadsdelarne, och egnad att utgöra dygdens äreplats. Gudar-nes tempel och det suveräna borgerskapets förnämsta syssittier äro der förlagda. Vid dess fot är den „fria agoran“ (ἡ ἐλευθερία). En handverkare eller jordbrukare eller någon annan af detta slag får icke beträda denna plats, derest han icke är diktallad af någon statsmyndighet. Deras offentliga plats är blott den nödvändiga agoran (ἡ ἀναγκαία ἀγορά) som, afskild för sig, är bestämd för de tvingande omsorgerna och behofven. Denna detalj bland den ideala republikens anordningar är en talande bild af den sorgfällighet, med hvilken Aristoteles vill trygga det politiska borgerskapet mot yrkesverldens störingar. Vi hafva redan nämnt att den politiska staden äfven skall afvärja hamnstadens alltför stora inflytelser.

De åsigter om handeln och penningens sociala makt, som Aristoteles utvecklar redan i nionde kap. af första boken af politiken, innebära, såsom redan framhållits, en reaktion mot den bestående staten. Han särskiljer den naturliga rikedomen och den chrematistiska. Den förre består i det autarkiska förrådet af sådana produkter, som äro egnade att tillfredsställa de menckliga behofven. Detta förråd har sitt mått, sin naturliga begränsning. Ingen sammanhopar för förbrukningen bestämda föremål i oändlighet (ἢ γὰρ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἀπέριστα πρὸς ἀγαθὴν ζῶν οὐκ ἄπειρος ἔσται) ²⁾. Detta förråd är icke omedelbart förhanden: den ena eger i öfverflöd en produkt, som den andra saknar. Det autarkiska förrådet af produkter förutsätter en handel, ett byte, och

¹⁾ Polit. VII, 10. 1329, b, 23 ff.

²⁾ Polit. I, 8. 1256, b, 31.

såsom bytesförmedlare penningen. Allt detta rör sig ännu inom den naturliga eller sannt ekonomiska hushållningens gränser. Men ur handeln utvecklar sig efterhand den chrematistiska rikedomen, som icke tyckes hafva någon naturlig begränsning (ἔστι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάστιγα καλοῦσι, καὶ δίκαιον αὐτὸ καλεῖν χρεματιστικῆν, δι' ἣν οὐδὲν δοκῆ. πέρας εἶναι πλοῦτου καὶ χρήσεως) ¹⁾. Den chrematistiska handeln uppgår icke i ändamålet att bereda det erforderliga förrådet af sådana produkter, som omedelbart tillfredsställer behofven, utan har sin yttersta bestämelse i realiserandet af bytestvärdet. Dess hela element och syfte är derföre penningen, dess hela verksamhet består i denna process, hvarigenom penningen i möjligast rikliga mängd alstrar penningar. (τὸ γὰρ νόμισμα σπουδαῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλοτριῆς ἐστὶν καὶ ἄπειρος δὲ ὄρους ὁ πλοῦτος ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρεματιστικῆς) ²⁾. Den chrematistiska hushållningen förlorar sålunda alltför mycket ur sigte lefnadsbehofvens omedelbara försörjande, eller det ändamål, som är den ekonomiska hushållningens egentliga bestämelse, blir för chrematismen blott ett accidentelt ändamål. Chrematismen, som bortser från den naturliga bestämmelsen och saknar ett naturligt mått, tager den menckliga omtanken och de menckliga krafterna alltför mycket i anspråk, för att icke öfriga kulturintressen skulle lida intrång på den utsträckning, som med rätta tillkommer dem. Aristoteles tyckes antaga att rikedomarne i det chrematistiska samhället äro ovaragtiga, att de icke länge dröja på samma hand, hvilket förhållande är egnadt att låta det ekonomiska intresset absorbera alla andra intressen, låta det vid sig fångsla hela den menckliga omtanken. Sannolikt har han äfven förhelt knippat chrematismen med det sociala fenomenet af medelklassens försvagande. Den chrematistiska handeln skapar de stora rikedomarne genom ett konstladt monopol, som den förskaffar sig, och tyckes uppföra säkerheten i ekonomin för de stora vinsterna) ³⁾.

¹⁾ Polit. I, 9. 1256, b, 40.

²⁾ Polit. I, 9. 1257, b, 22.

³⁾ Polit. I, 11. 1259, a, 19 o. c. 11. 1258, b, 23.

En af de intressantaste delarne af den aristoteliska politiken är denna lära om åtskinnaden mellan den naturliga rikedom och den chrematistiska. Då man i vår tid begynt noggrannare än tillföre analysera de ekonomiska grundformerna, har man under reminiscenser af den Aristoteliska läran särskildt „den ethisk—anthropologiska ståndpunkten“ i nationalekonomi och den „chrematistiska.“ Man har funnit, att äfven i vår tid rikedomarne oakadt deras enorma tillväxt stå i ett alltför tillfälligt förhållande till de menskliga behovens verkliga försörjande, i det eländet tillvexer på samma gång, som rikedomarne, och dessa således icke uppfylla sin bestämmeelse. Oncken har i det arbete, som vi förut anfört, såvidt vi kunnat intränga i den oklara och tunga framställning, som utmärker denna författare, icke särskildt det i Aristoteles lära, som har allmänna betydelse från det, som blott beror på fornälderns sociala förhållanden och tyckes derföre i hela Aristoteles' ekonomi finna blott ett knippe af fördomar¹⁾. Han har icke af Aristoteles' framställning, blifvit erinrad derom, att det finnes äfven en modern chrematism. Ingen, som studerat vår tids sociala tillstånd, kan undgå att om denna blifva erinrad genom Aristoteles' framställning. Det Aristoteliska kulturstatsbegreppet öfver hufvud skulle tillvunnit sig af nämnda författare ett större intresse, i fall han varit medveten om, att statsvetenskapen för närvarande är sysselsatt med uppgiften att i modern form gestalta samma begrepp. Oncken yttrar, att enligt fornälderns och Aristoteles' öfvertygelse lagarne hafva „ett positivt ändamål, medan vi i dem se blott detta rent negativa, att vara skyddsvärn mot störingar af den sociala ordningen. Den enskildes skyddande i dess rätt till ära, gods och lif“ skall vara den moderna statens ståndpunkt²⁾. Oncken tyckes hylla det Kantska statsbegreppet och knappt vara medveten om någon annan, modern statsuppfattning.

Aristoteles vill i sin idealstat inskränka de chrematistiska makterna. Då han afhandlar frågan om statens läge

¹⁾ Se anf. arb. II, 4.

²⁾ Anf. arb. I. H. p. 216.

vid hafvet, heter det: „Det hör till det nödvändiga, att införä, hvad som i landet sjelft icke kan erhållas, och utsända öfverskottet af de egna produkterna. Men blott för sig sjelf och icke för andra skall staten hos sig öppna en tummelplats för handeln (ἀγοῇ γὰρ εὐποροῦν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀλλοῖς δεῖ εἶναι τῆν πῶλιν). De, som göra staten till en handelsplats för alla, förfara så af vinningslystnad. Men om staten icke skall offra åt denna lidelse, skall han icke hos sig tillåta en sådan handel“¹⁾. Ingen mellanhandel är således tillåten. Men Aristoteles har ännu ett medel att hämma chrematismens makt. Vid analysen af dennas väsende yttrar han: „Med fullt skäl är ockrareyrket förhatligt, emedan det använder penningen för ett annat ändamål, än det, för hvilket den blifvit upptunnen. Dess första bestämmeelse var att utgöra bytesförmedlare, men räkntan låter den föröka sig sjelf, gifver den en egen alstringskraft, hvaraf namnet (τόκος af τρέω) härleder sig. Afkomman är af samma art, som det alstrande väsendet, och räkntan penningar, som penningens föder. Af alla chrematistiska förvärf är detta det naturvidrigaste (νόμιμα παρὰ νόμον)²⁾. Aristoteles lemnar väl icke den här uttalade åsigten utan användning i den ideala republiken. Penningkapitalernas räntebärande natur framställer sig för honom såsom en chrematistisk fantasmagori. Är den försikring och räkntan tillintetgjord, så äro de chrematistiska makterna brutna och eupatridstaten återställd i dess fulla odelade anseende.

Fornälderns stat utiärdade icke motsatsen mellan olika intressen inom det suveräna folket. Denna motsats upplöser staten. Aristoteles' ideala republik innehåller ingen förmedling, ingen kompromiss, ingen transaktion mellan olika intressen. Den består tvärtom deri, att alla intressen reduceras till ett och samma genomgående grundintresse. Den moderna staten, som står på en vidsträcktare basis, och der derföre den allmänna andan har en sjelfständigare, fastare gestaltning för sig, har blifvit mäktig af en transaktion mellan olika

¹⁾ Polit. VII, 6. 1327, a, 25.

²⁾ Polit. I, 10. 1258, b, 2.

intressen. Aristoteles' ideala republik, som blott är ett uttryck af den helleniska statens självbevarelsedrift, visar, att denna stat är den transaktionslösa staten, att detta är dess utmärkande egendomlighet, den bristfällighet i dess skaplymne, för hvars afvärfjande den världshistoriska utvecklingen under en senare tid förflyttat staten från kommunens grundval till nationens. Vi hafva redan sagt, att Aristoteles icke kunde föreställa sig en nation såsom subjekt för ett och samma statslif. Han kan derföre icke heller lösa det sociala problemet genom en transaktion mellan klasserna.

Man har på vissa håll i vår tid återupptagit Aristoteles' lära om kapitallets räntebärande natur. Grundtemat i den franske socialisten Proudhons ryktbara "*Philosophie de la Misère*", är detta: Pauperismen, massans elände uppkommer deraf att den arbetande klassen, på samma gång den arbetar för sitt uppehälle, för sin existens, måste afstå en ofantlig del af sina möders frukt, som i form af räntor tillfalla den klass, som innehar kapitalerna, hvilka såsom döda ting sjelfva ingenting frambringe, utan blott genom en förvillande bourgeoisistisk fantasmagori föreställas vara fruktbara. Proudhon undertrycker räntan, han använder den Aristoteliska teorin, men i ett annat syfte. Proudhon vill bispringa den arbetande massan, icke tillåta något annat läge i samhället utom arbetarens, Aristoteles deremot vill genom sin teori återställa eupatridstaten med dess tjänstbarhetsförhållanden. Se här afståndet mellan förnåldern och den moderna världen!

Plato vidtager i sin lagstat mått och steg mot chrematisten, som äro ännu mera ingripande, än de af Aristoteles anlitate. Den stat, hvars grundläggning afhandlas i dialogen om lagarne, skall undvika hafvets granskap. Om vår stat, heter det, skulle ligga vid hafvet, vara försedd med goda hamnar och icke sjelf frambringe alla sina förnödenheter, så skulle en gudomlig lagstiftare vara af nöden, om den icke under sådana förhållanden skulle komma att i sig upptaga de brokigaste och sämsta seder (*πολλά ἤθη καὶ ποικίλα καὶ φασίλα*). Det tillgränsande hafvet erbjuder dagligdags ljufta frestelser, men är i sjelfva verket ett saltigt och bittert gran-

skap (*ἀλαπόρον καὶ πικρὸν γερώνημα*). Det alstrar hos medborgarne chrematism, uppammar hos dem en bedräglig och oförlitlig karaktär, undergräver medborgarnes inbördes förtroende och välvilja mot hvarandra och mot andra menniskor. Statens område skall frambringe hela det erforderliga förrådet af produkter, men med mångfalden af dessa får icke förena sig ymnighet i afkastningen, ty vore detta fallet, så skulle en riklig utförsel möjlig göras, och staten öfversvämmas af silfver och guld, den största olycka, som kan drabba en stat, ty ingenting försvårar i samma grad bildandet af ädla och rättskaffens karakterer¹⁾. För att ännu mera hämma handels inflytande inför Plato ett mynt, som blott gäller inom staten, men utom den har intet värde. Lagen skänker krediten intet skydd, den tillåter gäldenären att icke betala räntan och till och med att underlåta kapitallets återbärande²⁾. „Ytterst fåtalig är, säger Plato, den genom en sorgfällig uppfostran gynnade elit af menniskor (*συνεχρὸν γένος ἀνθρώπων καὶ φέσει δλίγον καὶ ἄρα τροπήν τεθρομμένον*), som är i stand att, sedan begäret till vissa ting vaknat hos dem, inskränka sig till det rätta måttet och, i fall tillfället erbjuder sig att samla stora skatter, med nyktert sinne föredraga en måttfull besittning (*τὸ τοῦ μέτρου ἐχόμενον*) framför en stor rikedom. Det stora flertalet af menniskorna förfar på ett alldeles motsatt sätt: de äro utan måtta i sina behof, och om en måttlig vinst erbjuder sig, stegras deras vinningslystnad till omätlighet (*θεομνά ἀμέτρος δέται καὶ ἐὼν κερδαίνων τὰ μέτρα ἀνλήστως ἀίπειται κερδαίνων*). Detta är orsaken, hvarföre handeln och alla arter af penningförvärf äro i dåligt rop³⁾. Skulle de, yttrar Plato, bedrivas på det rätta sättet, så skulle vi hedra dem, såsom man hedrar en amma eller en moder. Aristoteles är, såsom vi finna, skonsammare än Plato. Han gifver sin stat läge vid hafvet, tillåter den att drifva handel på utlandet och att hafva ett mynt, som gäller i världshandeln.

¹⁾ De leg. IV, pp. 704—705.

²⁾ De leg. V, p. 742.

³⁾ De leg. XI, p. 918.